

Архітектурно-планувальні рішення культових споруд різних конфесій

Анотація

Культова споруда — споруда або комплекс споруд для культових, релігійних потреб, служіння Богу.

Свої культові споруди мають більшість релігій світу, в тому числі основні світові і етнічні релігії. Історично зведення культових споруд йшло паралельно, а нерідко й було поштовхом до розвитку мистецтва, культури, духовних і прикладних знань того чи іншого народу, регіону світу або людства в цілому.

У зведенні культових споруд у світі існують два основні напрямки — слідування консервативним зразкам минулого, «шаблонна» архітектура та застосування найбільш модерних і сучасних тенденцій будівельного і технічного мистецтва.

Ключові слова

Церкви в архітектурно-ландшафтній організації, культові споруди, православна церква, католицький храм, молитовний дім, мечеть, синагога.

Abstract

Religious building - a building or complex of buildings for religious, religious needs, service to God.

Most of the religions of the world, including the main world and ethnic religions, have their religious buildings. Historically, the erection of religious buildings proceeded in parallel, and often it was an impetus to the development of art, culture, spiritual and applied knowledge of a particular people, the region of the world or humanity as a whole.

In the construction of religious buildings in the world there are two main directions - following the conservative patterns of the past, "template" architecture and the application of the most modern and modern trends of construction and technical art.

Keywords

Churches in an architectural and landscape organization, religious buildings, an Orthodox church, a Catholic temple, a prayer house, a mosque, a synagogue.

Вступ

З проголошенням незалежності України, коли всі громади здобули право не лише на віросповідання, а й на будівництво відповідних храмів і молитовень, виникла потреба у виготовленні проектної документації на реставрацію та будівництво значної кількості сакральних об'єктів. Архітектурна громадськість і проєктанти відстали у цій галузі від цивілізованих країн.

Це стосується як архітектурних ідей, так і консервативних смаків релігійних громад.

Архітектурні ідеї ґрунтуються переважно на майже повному дублюванні форм старої архітектури або спробах створення чогось ультрасучасного з відтворенням аналогічних історичних форм. Період войовничого атеїзму значною мірою негативно вплинув на світогляд архітекторів.

Велика кількість віросповідань створює певні труднощі для проєктантів. Проєктуванням храму повинно виконуватись віруючими людьми, які знайомі із здобутками українського національного храмового будівництва, народними традиціями церковної архітектури, а також знати канони та чинні норми побудови храму.

Відродження всіх видів і жанрів українського церковного мистецтва неможливе без відповідних наукових обґрунтувань, які повинні враховувати національне коріння, історичне

минуле і сучасні реалії, а також вплив візантійської і західноєвропейської культур на формування сакральної архітектури, малярства, різьбярства, літургійного посуду, священницький штат, тощо.

Результати дослідження

Церква в архітектурно-ландшафтній організації населеного пункту

Для розміщення церкви завжди використовували домінуючі мальовничі місця ландшафту. Улюбленим місцем Ісуса Христа для молитви була гора Оливна або Табор. Апостоли часто обирали місцем своєї молитви береги річок чи моря.

Свідчення Святого Письма дає нам дороговказ, що місця молитви, а також храми повинні розташовуватись у мальовничих, найгарніших місцях – на узгір'ях, підвищеннях, біля водойм, гармонійно поєднуючись з ландшафтом.

Місце церкви в архітектурно-ландшафтній організації населеного пункту повинно:

1. Відводитись на відкритому просторі – це простір який не зайнятий забудовою (ліси, поля, парки, водойми тощо).
2. Відводитись в природньому ландшафті який, в основному, зберігає свій природній характер, але може доповнюватись окультуреними угіддями, шляхами.
3. Вирішувати гармонійний зв'язок населених пунктів з їх природним оточенням, формувати відкриті простори переважно рекреаційного призначення (парки, лісопарки, ліси), а також озелененні вулиць, дворів, ділянок навколо шкіл, дитячих закладів, лікарень, виробничих підприємств, тощо.

Отже, архітектурно-ландшафтна організація населеного пункту - це, насамперед, форма і зміст його зв'язків з природною першоосновою територіально, функціонально і композиційно, де церква займає домінуюче, гідне свого місця призначення місце.

Існує також поняття «фонові» відкриті простори, які характерні для громадських центрів сіл. Тут не повинно бути об'ємних споруд, за винятком інженерних, а також малих архітектурних форм.

Місце церкви в архітектурно-ландшафтній організації населеного пункту залежить в основному від таких двох чинників, як природний і містобудівельний, що дискотуються гідрографічною сіткою, горбистими місцями, лісовими масивами, температурним, вітровим та інсоляційними режимами, придатністю території для будівництва.

Особливе місце серед цих чинників надається ландшафтній домінанті. Церква розміщується на найвищому місці південної експозиції і на фоні посадок дерев.

Рисунок 1 - Церква Вознесіння Господнього на Знесінні

Цей приклад логічно переконує, що будувати церкви в межах населених пунктів потрібно на найвищих позначках і не обов'язково в центральній частині, а так щоб композиційно завершити відповідне домінуюче місце без порушення природного рельєфу.

Вибираючи місце під церкву, варто взяти за основу методику архітектурно-ландшафтного аналізу населеного пункту Д.П. Вергунова.

1.	Загальне ознайомлення з природною та містобудівельною ситуацією. Ретроспективний аналіз.		Виявлення тенденцій і проблем розвитку населеного пункту. Збір вихідних даних
2.	Орієнтовна оцінка ситуації (натурне обстеження, вивчення графічної основи). Попередні висновки.		Розробка проектних варіантів розміщення церкви у комплексі із територіальним розвитком населеного пункту
3.	Розробка альтернативних варіантів місця церкви у розвитку населеного пункту (принципові схеми)		
4.	Порівняльний аналіз проектних варіантів (з урахуванням контрольних показників і прогнозу впливу на природне середовище)		Комплексна оцінка проектних варіантів
5.	Вивчення потенційних архітектурно-ландшафтних можливостей прийнятого варіанту		
6.	Детальна оцінка (відповідно до прийнятого варіанта з урахуванням напрямів розвитку населеного пункту та його архітектурно-планувальної структури; додаткові аспекти, більший масштаб тощо. Висновки і рекомендації щодо корегування прийнятого варіанта. Оформлення.		Детальна розробка проектного варіанта разом із схемою архітектурно-ландшафтною організації населеного пункту.
			

Особливості формувань

Орієнтація християнського храму (православного та католицького) непохитно визначена. Храмобудівні приписують будувати кожну церкву, без будь-якого винятку так, щоб вітвар її був спрямований на схід, тому головний вихід до храму (притвор, нар текс) розташований навпроти вітвара повинен бути звернений на захід.

В зв'язку з містобудівними вимогами вісь будинку може бути зміщена в межах 30° в зв'язку з містобудівними особливостями розміщення ділянки. Розміри земельної ділянки парафіяльних храмів, їхніх комплексів, у які включаються основні будинки та споруди богослужбового і допоміжного призначення приймаються із розрахунку 7м² площі ділянки на одиницю місткості храму. Допускається зменшення питомого показника площі ділянки але не більше, ніж на 20-25%.

Розміщення будівель та споруд, які функціонально не пов'язані з храмовими комплексами, не рекомендується. При цьому допускається передбачати поруч із земельними ділянками храмів ділянки для розміщення житлових будинків церковного притчу, богаділень, готелів, церковних майстерень та господарчих служб.

Територію храмового комплексу поділяють на такі функціональні зони:

- вхідну;
- храмову;
- допоміжного призначення;
- господарчу.

Вхідна зона храмового комплексу повинна мати функціональний зв'язок з храмовою зоною в ній передбачають в'їзду для автотранспорту і вхід для парафіян, тут розташовують кіоски і церковні лавки, місця відпочинку парафіян.

Храмова зона призначена для проведення релігійних обрядів. У цій зоні розміщуються такі будинки і споруди: храми, дзвіниці, каплиці, майданчики для проведення культових заходів.

Навколо храму організують круговий обід для проходження Хресного ходу під час церковних свят завширшки 3-5 м з вхідним майданчиком шириною до 6 м перед бічними входами до храму і головного входу навпроти віттаря.

Перед головним входом до храму передбачають площу із розрахунку 0,2 м² на одне місце у храмі.

Допоміжна зона служить для організації парафіяльної, навчальної, благодійної та іншої діяльності. В цій зоні може розміщуватись недільна школа, богадільна і т.п.

Туалетні для парафіян можуть бути розміщені в будинках, що стоять окремо, або бути зблоковані з іншими допоміжними будинками та спорудами. Туалетні для священнослужителів розміщуються окремо від туалетних загального призначення.

Господарча зона храмового комплексу передбачається для розміщення господарчих споруд: майстерень, складів, гаража, майданчика для сміттєзбірника, нічного устаткування для спалювання поминальних записок. У цій зоні організують зручні під'їзди з боку транспортних магістралей (в тому числі для пожежних машин).

Ділянка парафіяльного храмового комплексу, як правило, огорожується по всьому периметру декоративними металевими ґратами заввишки 1,5-2,0 м. Допускається не огорожувати земельні ділянки храмів, розташованих у меморіальних комплексах, а також каплиць.

Номенклатура типових культових будинків і споруд різних конфесій

Православні храми

Парафіяльна церква включає до своєї структури усі частини храму: сакральне ядро, обрядовий простір, нартекс, притвор, дзвіницю. Дзвіниці та дзвінниці слугують для підвішування дзвонів. Дзвіниці влаштовуються, як правило, у вигляді багатоярусних башт з відкритими прорізами у верхніх ярусах, де підвішені дзвони. Дзвінниці влаштовуються як окремо стоячі споруди. Хрещальні, призначені для хрещення дітей та дорослих, можуть бути розташовані в окремих будинках, прибудовані або вбудовані в будівлі храмів і церковно-притворчих будинків.

Соборна церква (собор, соборний храм) – будівля розрахована на проведення соборних богослужінь групою священнослужителів на чолі з архієреєм - предстоятелем парафії.

Монастирські храми можна віднести до типу соборного храму де проводяться щоденні богослужіння одночасно групою ієреїв.

Кафедральний собор (кафедральна церква) – тип соборного храму, розрахований на богослужіння за участю архієрея – представника єпархії (при цьому церква називається патріаршим кафедральним храмом).

Каплиці – специфічні типи культових будинків малої місткості в яких немає віттаря. Каплиці можуть стояти окремо, бути прибудованими до храму, або вбудованими до нього.

Каплиці поділяються на водосвятні, поховальні, меморіальні та богослужебні.

Водосвятні каплиці влаштовуються над криницями, водоймами, свердловинами та іншими джерелами води у вигляді навісів або закритих споруд площею від до 4 до 30 м².

Поховальні каплиці влаштовуються над поховальними камерами і могилами у вигляді відкритих або закритих споруд площею від 2 до 10 м². Надземна частина будівлі використовується для відспівування або літургії у поминальні дні.

Меморіальні каплиці відзначають значні для церкви місця.

Богослужебні каплиці влаштовуються за відсутності храму або для розміщення шапованих ікон. Цей тип набуває розповсюдження у комплексах соціальних, навчальних та медичних закладів, у військових частинах і виправно-трудових установах. Місткість каплиць складає від 5 до 50 людей.

Кладовищенська церква близька за типологією до каплиці. Вона розташовується, як правило, на території кладовища або в структурі ритуально-поховальних комплексів.

Меморіальна церква зводиться у місцях які мають історико-меморіальне значення. Вона відрізняється тим, що побудована на честь тих чи інших історичних подій, тим що її розташовують на місцях, де безпосередньо відбувались ці події.

Єпархіальний центр формується з будинків і споруд богослужбового призначення (собору на 500-1000 людей, каплиці, хрещальні, дзвіниці, дошові церкви) та допоміжного призначення (єпархіального управління, церковно-причтового будинку, господарчої служби, у тому числі гаража, духовного училища, недільної школи, архієрейського будинку, церковної крамниці).

Православна місія має богослужбові будинки, споруди та приміщення: храм на 100 людей, хрещальна, каплиця, церковно-причтовий будинок, господарчі служби, церковну крамницю, недільну школу, готель, житлові будинки (причту).

Монастирський комплекс, як правило, складається з богослужбових будинків, споруд та приміщень: храм (100-1500 людей), трапезний храм, лікарня, надбрамна та домова церква, каплиця, дзвіниця і будинків, споруд та приміщень допоміжного призначення: колійний корпус, будинок намісника, господарчі служби, церковна крамниця, недільна школа, готель, виробничі майстерні.

Католицькі храми

Католицькі храми поділяються на кафедральні, єпископські, парафіяльні – головні храми парафії, філіальні (приписні) – маленькі парафіяльні, залежні від парафіяльних, базилікальні (з особливими папськими привілеями), колегіальні, при яких існує капітула каноніків, каплиці.

Функціонально католицькі храми розрізняють як монастирські, госпітальні, кладовищенські, меморіальні.

Мусульманські мечеті

Основними типами мусульманських храмів є соборні мечеті, квартальні мечеті, мечеть-дюбре та мечеть-медресе.

Мечеть – культовий мусульманський будинок «дім молитви» для прибічників ісламу.

Соборна мечеть – це храм, де богослужіння відбувається по п'ятницях та у святкові дні (джамі або купліет) і відрізняються великими розмірами. Вона має загальноміське значення.

Квартальна мечеть – храм для молитов у будні дні, призначається для віруючих певного району або значення житлового кварталу.

Мечеть-дюбре – храм у поєднанні з гробницею (мавзолеєм), який, як правило, розташовується на кладовищі.

Мечеть-медресе – храм скооперований з ісламським навчальним закладом медресе (середній і вищий навчальний заклад).

Синагоги

Синагога – іудейський молитовний будинок. Функціональна специфіка визначає її як молитовний дім і як місце релігійних дискусій.

Синагоги поділяються на чотири типи:

- центральну (хоральну) синагогу з розвиненим складом приміщень;
- меморіальну синагогу;
- синагогу і молитовний дім із скороченим складом приміщень.

Висновки

Відродження християнства у Україні дало поштовх храмовому будівництву. Нині реставруються старі храми і зводяться нові. Часто реконструкції церков виконують без відповідних розрахунків, в основі яких інтуїтивно – суб'єктивне вирішення, а також запозичення аналогів, що створює дисгармонію і применшує архітектурно-художню цінність храму. Тому при проектуванні, реконструкції храмів необхідно глибоко вивчати історію української церкви, її

традиції, конони та обряди, а також враховувати досвід будівництва українських церков у діаспорі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вергунова Д.П. «Архітектурно-ландшафтная организация крупного города». - Л. Строиздат, 1982 – 136с.
2. Культові будинки та споруди різних конфесій (посібник з проектування)/В.В.Куцевич, В.Ф.Гершкович, І.М.Крапівін та інші. За загальною редакцією В.В.Куцевича.-К.:КиївЗНДІЕП, 2002.-177с.
3. Куцевич В.В.. Посібник з проектування. Культові будинки та споруди різних конфесій.- К.,2002.-115с.

Шрамко Валерія Олегівна – студентка групи БМ-17мі, факультет будівництва, теплоенергетики та газопостачання, Вінницький національний технічний університет, Вінниця.

Науковий керівник: ***Дудар Ігор Никифорович*** - професор кафедри будівництва, міського господарства та архітектури, Вінницький національний технічний університет, Вінниця.

Shramko Valeriy Olegivna is a student of BM-17mi group, faculty of construction, heat and power supply, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia.

Scientific supervisor: ***Dudar Igor Nikiforovich*** - professor of the Department of Construction, Urban Management and Architecture, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia.